

تنظیم سند رسمی برای وسایل نقلیه موتوری

محمد زارعی^۱

مقدمه

پس از وضع مقررات ثبتی ناظر به معاملات اموال غیرمنقول و تکلیف به تنظیم و ثبت سند رسمی، هنوز برای برخی حتی حقوق دانان این موضوع بحث‌انگیز بوده و مشاجرات فراوانی را ایجاد نموده است.

از جمله حقوق دانان برجسته مرحوم دکتر مهدی شهیدی با عنوان مقاله‌ای تحت عنوان «فروش مال غیرمنقول بدون تنظیم سند رسمی» پس از اذعان به این که اهداف وضع مقررات ثبتی، ایجاد نظم حقوقی در روابط مالی و معاملاتی اشخاص در حد امکان و رفع ابهام و رفع کشمکش و تنگ کردن هرچه بیشتر زمینه بروز دعاوی و مشاجرات و نیز فراهم ساختن شرایط اشراف و کنترل قوای حاکمه نسبت به اموال و معاملات و امکان تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی ضروری برای اداره کشور بوده^۲ لیکن در پایان نتیجه می‌گیرد که در حال حاضر، رویه قضایی، به حق، گرایش به معتبر شناختن سند عادی حاکی از

۱. سردفتر دفتر اسناد رسمی شماره ۲۳ قم.

۲. شهیدی، مهدی، فروش مال غیرمنقول بدون تنظیم سند رسمی، مجله تحقیقات حقوقی، ش. ۱۲ - ۱۱، ص. ۱۱.

انشای بیع مال غیرمنقول، نسبت به طرفین عقد دارد و آرای قضایی بسیاری از شعب دادگاه‌های حقوقی یک و شعب و هیئت عمومی دیوان عالی کشور (آراء اصراری) در این سو صادر گردیده است.^۱

بدون تردید چنین نتیجه‌گیری‌هایی نظم حقوقی که تنظیم‌کنندگان قانون ثبت مدنظر داشته‌اند، خدشه‌دار می‌نماید و مشکلات عدیده و دعاوی پیچیده‌ای را گریبان‌گیر محاکم قضایی نموده و سردرگمی خریداران را فراهم می‌آورد و بعضی اوقات قانون‌گذار را ناگزیر از وضع مقرراتی می‌نماید که به این وضعیت سر و سامان دهد.

الف - سند رسمی و اعتبار آن

هرچند نگارنده در این مقال بر آن نیست که مزایای سند رسمی را بیان نماید لیکن بدون تردید با توجه به مواد ۱۲۸۴ الی ۱۳۰۵ ق.م. و مواد ۷۰ تا ۷۳ ق.ث. و عرف مسلم جامعه، برتری سند رسمی بر سند عادی، مسلم و غیرقابل تردید است و بایستی برای نظم و تنظیم امور حقوقی قانون‌گذار یا هیئت عمومی دیوان عالی کشور بر این موضوع صحه گزارده و مهر تأیید زند.

خدشه بر اعتبار اسناد رسمی، امنیت و ثبات معاملات را بر هم می‌زند. آموزش تفسیر صحیح مقررات و نتایج موردنظر قانون‌گذار، همواره بایستی مدنظر قرار گیرد. این مناقشات بیشتر از زمانی برخاست که شورای نگهبان ماده ۱۳۰۹ ق.م. را خلاف موازین شرع اعلام کرد.

ماده ۱۳۰۹ «در مقابل سند رسمی و یا سندی که اعتبار آن در محکمه محرز شده دعوی که مخالف با مفاد یا مندرجات آن باشد به شهادت اثبات نمی‌گردد.»

دعوی بر خلاف مندرجات سند رسمی (خواه از اعلامیات مأمور رسمی باشد یا از اعلامیات افراد) به‌وسیله هر نوع دلیل غیر از شهادت و اماره قضایی قابل اثبات خواهد بود. زیرا شهادت از نظر روان‌شناسی ضعیف‌ترین ادله اثباتی به‌شمار می‌رود و نمی‌تواند سند رسمی را متزلزل نماید.

چنان‌که ماده ۱۳۰۹ ق.م. متذکر شده است و دعوی مخالف با مندرجات سند رسمی را

به شهادت قابل اثبات ندانسته است و اماره قضایی هم از نظر ارزش اثبات در ردیف شهادت می‌باشد و به دستور ماده ۱۳۲۴ ق.م. در صورتی قابل استناد است که دعوی به شهادت شهود قابل اثبات باشد ولی هریک از شهادت و اماره قضایی می‌تواند ادله دیگر را تکمیل نماید.^۱

شورای نگهبان در نظریه منتشره در روزنامه رسمی شماره ۱۲۷۳۴ مورخ ۶۷/۸/۲۴ چنین نظر داده است؛ «ماده ۱۳۰۹ ق.م. از این نظر که شهادت بینه شرعیه را در برابر اسناد معتبر فاقد ارزش دانسته، خلاف موازین شرع و بدین وسیله ابطال می‌گردد.»

این نظریه شورای نگهبان از چندین جهت قابل ایراد است:

۱ - صلاحیت شورای نگهبان در ابطال مستقیم قانون و خارج از آیین پیش‌بینی شده در قانون اساسی به شدت مورد تردید و انکار است. به نظر می‌رسد که ماده ۱۳۰۹ ق.م. در زمره قواعد حقوق معتبر است.^۲

۲ - دکتر لنگرودی در حاشیه ماده ۱۳۰۹ ق.م. می‌نویسد؛

ادله اعتبار بینه در شرع آن چنان شمول ندارد که اسناد رسمی را که در قرون اخیر پدید آمده و در زمان شارع اکرم نبوده است تحت الشعاع قرار دهد. تنها می‌توان با استفاده از مقدمات حکمت اطلاعات مستندات بینه (به معنی امضا) را تعمیم داد ولی اجرای مقدمات حکمت در این مسأله محل تأمل است.

پس باید تصور کرد که در ماده ۱۳۰۹ ق.م. با توجه به مفهوم اسم بینه که در آیات قرآن به کار رفته است، مسأله تعارض بینات مطرح است. یعنی سند رسمی هم در حد خود بینه‌ای است به معنی اعم کلمه و در باب تعارض بینات.

اولاً اصل عدم تساقط دو بینه متعارض است. ثانیاً هر بینه که اقوی است مقدم است و شک نیست که دلالت سند رسمی یا سندی که اعتبار آن در محکمه محرز شده است، اقوی است. در واقع ماده ۱۳۰۹ ق.م. ارائه طریق

۱. امامی، سید حسن، حقوق مدنی، ج. ۶ ص. ۷۸.

۲. کاتوزیان، ناصر، اثبات و دلیل اثبات، ج. اول، نشر میزان، ص. ۳۰۷.

به مجریان قانون در امر تعارض بینات است نه اسقاط اعتبار بینه شرعیه.^۱ لذا با عنایت به این موضوع که سند رسمی محکم‌ترین وسیله اثبات ادعا می‌باشد و موجب نظم و نسق معاملات و روابط مالی می‌گردد، ابزار مناسبی در دست حکومت و ابزار محکمی در دست مردم برای اثبات ادعا می‌باشد.

ب - معاملات راجع به کشتی

مال منقول اشیایی است که نقل آن از محلی به محل دیگر ممکن باشد بدون این که به خود یا محل آن خرابی وارد آید. (ماده ۹ ق.م.)
و به صراحت ماده ۲۱ ق.م. انواع کشتی‌های کوچک و بزرگ و قایق‌ها داخل در منقولات است.

بنابراین طبق قواعد کلی نیازمند ثبت معاملات آن‌ها در دفاتر اسناد رسمی نیست. لیکن برخلاف این نظر ماده ۲۴ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳ ثبت کلیه انتقالات و معاملات و اقاله راجع به عین کشتی‌های مشمول قانون، در داخل کشور اجباری است و منحصرأً وسیله دفاتر اسناد رسمی که برای این کار از طرف سازمان ثبت اسناد و املاک کشور اجازه مخصوص دارند، انجام می‌شود. حال این پرسش به میان می‌آید که ثبت کشتی‌ها در سازمان بنادر و دریانوردی صورت می‌گیرد چه نیازی به تنظیم ثبت اسناد آن‌ها در دفاتر اسناد رسمی می‌بود؟!

بدیهی است قانون‌گذار با توجه به اهمیت نقل و انتقالات کشتی‌ها، وفق قانون خاص، ثبت معاملات آن‌ها را در دفاتر اسناد رسمی اجباری نموده است.

ج - اثبات مالکیت در شرکت با مسؤولیت محدود

انتقال سهم‌الشرکه در شرکت با مسؤولیت محدود منوط به رعایت تشریفات قانونی است و اجتماع شرایط مقرر در ماده ۱۰۲ ق.ت. وافی به مقصود نیست بلکه طبق ماده ۱۰۳ ق.ت. انتقال سهم‌الشرکه به عمل نخواهد آمد مگر به موجب سند رسمی. مفاد ماده ۱۰۳ ق.ت. را نمی‌توان همانند اجباری بودن تنظیم سند و ثبت معاملات

۱. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مجموعه محشای قانون مدنی، گنج دانش، ص. ۶۲۵.

مربوط به مال غیرمنقول دانست بلکه این مقرر را باید فراتر از آن در نظر گرفت. به عبارت دیگر، شاید ابتدا به نظر رسد که منظور از مقرر ماده ۱۰۳ ق.ت.، ضرورت تشریفات رسمی انتقال است و به نحو عادی نیز می‌توان انتقال را به انجام رسانید ولی منطوق صریح ماده ۱۰۳ بیانگر حکمی است که تردید در آن روا نیست. بدین ترتیب که شریک با مسؤولیت محدود نمی‌تواند به نحو عادی سهم‌الشرکه خود را به غیر انتقال دهد. در حقیقت هیچ‌گونه اثر ماهوی بر این انتقال بار نیست و حتی از طریق مرجع قضایی نیز نمی‌توان با اثبات انتقال، تشریفات رسمی آن را مورد تقاضا قرار داد. زیرا انتقالی که بدون تنظیم سند رسمی صورت پذیرد، اساساً انتقال نیست. لہذا سند رسمی در خصوص نقل و انتقال سهم‌الشرکه شرکت با مسؤولیت محدود از دو جهت قابل ملاحظه است؛

۱ - از این جهت که سند رسمی به‌عنوان دلیل مناسب مالکیت سهم‌الشرکه برای منتقل‌الیه به‌شمار می‌رود و بدون این سند نمی‌توان مالکیت سهم‌الشرکه را احراز و اثبات نمود.

۲ - دیگر آن که وجود سند رسمی، انجام انتقال تلقی نمی‌شود بلکه باید آن را نیز در کنار عناصر اساسی جهت معامله به‌عنوان رکن سوم معامله در نظر داشت. بدین ترتیب که هرگاه ایجاب و قبول طرفین مثلاً در عقد صلح سهم‌الشرکه وجود داشته باشد ولی این امر بدون سند رسمی انجام پذیرد، هیچ‌گونه اثری بر این عقد نخواهد داشت. چه آن که اساساً عقدی تحقق نمی‌یابد. زیرا یکی از ارکان عقد و شرط جهت معامله که همان سند رسمی است، مفقود است.^۱

د - اثبات مالکیت حق کسب و پیشه و تجارت

حق کسب و پیشه یا تجارت از جمله حقوق مالی است که در اثر تداوم تصرفات مستأجر در عین مستأجره تجاری و به لحاظ رونق بخشیدن به محل مورد اجاره و معرفی آن به‌عنوان محل کسب و تجارت به نفع مستأجر ایجاد می‌شود. تبصره ۲ ماده ۱۹ قانون موجر و مستأجر سال ۱۳۵۶ می‌گوید؛ حق کسب یا پیشه یا تجارت به مستأجر محل اختصاص دارد

۱. نهرینی، فریدون، *ادله استثنایی در اثبات و احراز مالکیت*، مجله تحقیقات حقوقی، ش. ۴۱، ص. ۳۵۹.

و انتقال آن به مستأجر جدید فقط با تنظیم سند رسمی معتبر خواهد بود.

ه- احراز مالکیت در حق اختراع

طبق ماده ۴۰ ق.ث. علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰/۴/۱ مقرر می‌دارد؛ هرگونه معامله راجع به ورقه اختراع باید به موجب سند رسمی به عمل آمده و در دفتر ثبت اختراعات نیز ثبت شود والا معامله نسبت به اشخاص ثالث معتبر نخواهد بود.

و - اثبات مالکیت وسایل نقلیه موتوری

در مورد وسایل نقلیه موتوری، از آنجا که این دسته در شمار اموال منقول قرار دارند به طور معمول باید تصرف در آن‌ها اماره مالکیت باشد اما مقرراتی در این زمینه وجود دارد که پذیرش این نظر را مشکل می‌نماید.

اولاً در خصوص پلاک‌های انتظامی منصوب بر وسایل نقلیه موتوری که امکان شناسایی مالک را فراهم می‌سازد و یا این که متصرف خودرو مرتکب تخلفاتی گردیده است که از طریق مالک اتومبیل، راننده متخلف شناسایی و تحت تعقیب قرار می‌گیرد و البته هیچ دلیلی وجود ندارد که مالک پلاک، الزاماً مالک خودرو محسوب گردد و همچنین مالکیت پلاک خودرو هیچ دلیل مناسبی برای احراز مالکیت خودرو نیست و این دو مقوله متفاوتند که خلط آن‌ها مشکلات عدیده‌ای را ایجاد خواهد نمود.

ثانیاً تنظیم سند رسمی برای معاملات انواع وسایل نقلیه موتوری وسیله اثبات مناسبی جهت مالکیت آن می‌باشد که هم از لحاظ احراز وقوع معامله آسان بوده و مشکلات اسناد عادی را نداشته و احراز مالکیت به سادگی امکان‌پذیر است.

ز - احراز مالکیت دستگاه چاپ، لیتوگرافی و صحافی

طبق ماده ۱۰ قانون تسهیل تنظیم اسناد مصوب ۱۳۸۵/۵/۲۴ نقل و انتقال ماشین‌های چاپ، لیتوگرافی و صحافی پس از ارائه موافقت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی توسط مالک، باید در دفاتر اسناد رسمی انجام شود.

ح - نقش مراکز تعویض پلاک

به منظور فرآیند بازنگری در اصالت خودرو و تطابق آن با اسناد و مدارک و تعیین پلاک

انتظامی برای شخص خریدار، چنین مراکزی ایجاد شده‌اند. این مراکز صرفاً به منظور نظارت بر ادامه روند اصالت خودرو تأسیس گردیده‌اند و یک وظیفه اداری را انجام می‌دهند. نکته‌ای که حائز اهمیت است پلیس هر زمان و هرگاه که به خودرو مشکوکی برخورد نماید می‌تواند با توان بالای خود اصالت آن را تشخیص دهد و سره از ناسره را معین نماید و هیچ‌گونه نیازی به ایجاد چنین مراکز عریض و طویل تعویض پلاک خودرو نمی‌باشد و از طرفی هم‌چنین موجب سردرگمی و هزینه‌های مضاعف برای خریداران خودرو می‌گردد.

ط - نقش دفاتر اسناد رسمی

صلاحیت ذاتی دفاتر اسناد رسمی به منظور تنظیم و ثبت اسناد بر همگان مبرهن است به‌گونه‌ای که با این اسناد وسیله اثبات مالکیت وسایل نقلیه مشخص و تعیین می‌گردد و هیچ‌گونه نیازی به تعویض پلاک وجود ندارد. با تنظیم و ثبت اسناد و ارائه خلاصه‌ای از اسناد به ادارات راهنمایی و رانندگی، این مراکز مراتب ثبت آن را در شماره‌گذاری انجام می‌دهند.

نتیجه:

لازم است قانون‌گذار برای پایان بخشیدن به این مناقشات به صراحت و روشنی مراتب تنظیم اسناد برای نقل و انتقال خودرو را یک بار و برای همیشه تبیین و ضرورت آن را بیان نماید.

تقدم و تأخر تعویض پلاک برای اسناد خودرو ضرورتی ندارد. اگر متعاملین برای تعویض پلاک خودرو به مراکز ذی‌ربط مراجعه نمودند این مراکز اقدام به تعویض پلاک نمایند. در غیر این صورت، با تنظیم سند رسمی در دفترخانه‌ها، تصویری از سند برای درج در مراتب و سوابق پلاک به اداره راهنمایی و رانندگی ارسال گردد. به نظر می‌رسد هیچ‌گونه نیازی به ایجاد چنین مراکز گسترده‌ای که موجب افزایش هزینه نقل و انتقال خودرو می‌باشد، نباشد و با حذف این مراکز، البته که در هزینه و ایاب و ذهاب و وقت مراجعین صرفه‌جویی خواهد شد.